

familie modernă cu cel de familie restruc-turală, propus într-o lucrare anterioară (Iolanda Mitrofan și C. Ciupercă, *Incursiune în psihosociologia și psihosexologia familiei*, 1998) și analizează implicațiile generate de proliferarea noilor alternative familiale asupra individului, familiei și societății.

Este cât se poate de interesantă și adaptarea teoriei spațiilor sociale, elaborate de D. Sandu (*Sociologia tranziției*, 1996), la tipologia familială menționată anterior și identificarea valorilor și stilurilor de viață ce caracterizează cuplurile respectivelor zone (p. 198). Continuând această idee, C. Ciupercă imaginează un model al evoluției familiei restructurate în spațiul românesc și prezintă consecințele implicate de proliferarea noilor forme de conviețuire. Sunt amintite aspecte de mare actualitate precum disfuncționalitatea maritală, manipularea partenerului conjugal, devianța și violența domestică (la care și-a adus contribuția și sociologul R. Similea).

În altă ordine de idei, mi se pare riscantă întreprinderea autorului de a critica ideile lui A. Toffler (*Previziuni și premise*, 1996) privind implicațiile proliferării familiei electronice, deoarece argumentele, solide de altfel, nu sunt suficiente pentru a combate ipotezele futurologului american. În ceea ce privește stilul de redactare al lucrării, de remarcat că există o oarecare inconsecvență, limbajul fiind uneori foarte specializat, adresându-se expres cunoscătorilor domeniului, alții prea accesibil, tinzând către o literatură de popularizare. Abordarea pur teoretică a proceselor și fenomenelor discutate în lucrare ar necesita complementar o abordare concretă care să confirme sau să infirme ipotezele emise.

Ella Elinschi

MANUEL CASTELLS.

The Power of Identity. Massachusetts. Oxford: Blackwell Publishers, 1997.

Analiza construirii unor diferite tipuri de identități realizată în acest volum se concentrează pe identitate ca fenomen existent în „societatea rețea”. Societatea rețea este conceptul prin prisma căruia Manuel Castells își struc-

turează viziunea asupra societății contemporane și propune acest termen pornind de la observația că lumea noastră este o lume a globalizării și a comunicării, un „spațiu al fluxurilor și un timp atemporal”. Contrar acestor fenomene de globalizare, în ultimul sfert de secol, spune Manuel Castells, se întâlnesc la tot pasul expresii puternice ale identităților colective, care „zdruncină globalizarea și cosmopolitanismul în virtutea singularității culturale și a controlului oamenilor asupra vieților și mediului lor” (p. 2). Primul volum al trilogiei *The Information Age: Economy, Society and Culture* tratează pe larg conceptul de societate rețea (*The Rise of the Network Society*), cel de-al doilea, de care ne vom ocupa în continuare (*The Power of Identity*), se concentrează pe descrierea identității ca fenomen opus curentelor ce duc la formarea societății rețea, iar ultimul, *End of Millennium* încearcă să descrie următorul mileniu pe baza fenomenelor analizate în primele două volume.

Volumul al II-lea se axează, în principal pe mișcări și politici sociale ca rezultat al interacțiunii dintre fenomenele de globalizare și fenomenele identitare, pe rolul statului națiune în această contradicție. Mișcările sociale identitare sunt analizate mai puțin printr-o teorie a construirii și manifestării identității, autorul insistând asupra exemplelor concrete de astfel de mișcări și asupra analizei acestora (spre exemplu *zapatistii*, *miliția americană*, *secta Aum Shinrikyo*, diferite *mișcări ecologiste*).

Manuel Castells definește identitatea în strânsă legătură cu conceptul de *înțeles* sau *sens*, înțelesul fiind „*identificarea simbolică de către un actor social a scopului acțiunii sale*” (p. 7). Astfel, identitatea este „*procesul de construire a unui înțeles pe baza unui atribut cultural sau a unui set de atribute culturale, care au prioritate în fața altor surse de înțeles*” (p. 6). Prin această definiție identitatea este investită cu puterea de a construi și a organiza înțelesul, sensul lumii noastre.

Analiza se plasează în sfera teoriilor care susțin că identitatea se construiește, în opoziție cu teoriile esențialiste care susțin că identitatea este un dat. La Manuel Castells, toate identitățile se construiesc, iar contextul cel mai propice al construirii unei identități

este constituit de relațiile de putere. Prin această afirmație Manuel Castells apropie proiectul identitar real mai mult de proiectul politic și social decât de un proiect cultural (culturalul fusese definit mai devreme ca sursă a identităților). Relațiile de putere care generează tipuri de identitate (instituțiile dominante ale societății care își extind și își raționalizează dominația asupra actorilor sociali, actorii aflați în poziții defavorizate de către logica dominării, actorii sociali care vor să își redefinească poziția în societate sau să transforme structura socială generală) sunt din sfera politicului și socialului. Concluzia, indirect formulată este aceea că identitatea se construiește pornind de la atribute culturale, având însă scopuri sociale și politice. Fundamentalismul islamic ca identitate cultural-religioasă are drept scop cucerirea și convertirea întregii lumi la credința musulmană – motivație declarată culturală și scop declarat cultural, însă, spune Manuel Castells: „e esențial că fundamentalismul islamic nu este o mișcare tradițională; cu toate eforturile de a arăta că rădăcinile sale se află în istorie și în textele sfinte, islamiștii acționează de dragul rezistenței sociale și a rebeliunii politice printr-o reconstruire a identității culturale care e de fapt hipermodernă.” (p. 16). Există însă, și nimeni nu poate nega, identități care au proiecte culturale, iar pe de altă parte e greu de spus dacă motivația fundamentalistilor islamici este cea religioasă sau rezistența socială de dragul rezistenței sociale.

Lăsând la o parte dimensiunea culturală ca scop al proiectelor identitare, tipologia formelor și originilor de construire a identităților dezvăluie cele mai importante tipuri de identitate, după părerea noastră: identitatea de legitimare, cea de rezistență și identitatea proiect. *Identitatea de legitimare* este identitatea construită de instituțiile dominante ale societății pentru a-și legitima, raționaliza dominația asupra actorilor sociali. *Identitatea de rezistență* este generată de actorii sau grupurile discriminate din societate, constituindu-se în puncte de rezistență și de supraviețuire în baza unor principii diferite de cele ale restului societății. *Identitatea proiect* se construiește ca o nouă identitate care redefinește poziția membrilor săi într-o societate sau redefinește structura societății în ansam-

blu. Consecvent cu teoria nonesențialistă, aceste tipuri de identitate nu sunt permanente sau exclusive, ele pot fi supuse unei dinamici care poate transforma identitățile rezistență în proiecte și cele proiecte în identități de legitimare. „Nici o identitate nu este esență” (p. 8) O identitate poate începe ca rezistență pentru ca apoi să se transforme într-un proiect, putând după aceea să devină identitatea dominantă în societatea respectivă. Tipologia de mai sus este axul central al părții teoretice a volumului. Ea încheie de altfel partea de teorie structurată, restul volumului analizând pornind de la exemple concrete, diferite mișcări, grupări, identități sociale.

Primul fenomen identitar analizat este fundamentalismul, cu două dintre variantele sale: fundamentalismul islamic și fundamentalismul creștin american. Subcapitolele referitoare la acestea nu aduc contribuții mari la teoria deja formulată a identității, ele doar ajutând cititorul să se familiarizeze cu caracteristicile și ideologiile acestor mișcări. Alte astfel de fenomene identitare analizate sunt: despărțirea Uniunii Sovietice (o excelentă analiză din punct de vedere identitar), mișcarea zapatistă, mișcarea ecologică, mișcarea feministă etc. Acestea (exceptând cazul Uniunii Sovietice) sunt exemple cu relevanță mai mică pentru o teorie generală a construirii și caracteristicilor identității, și cu atât mai puțin pentru o teorie care să explice fenomenul identitar în Europa de Est sau în România.

În afară de nucleul teoretic referitor la fenomenele identitare, volumul mai dezvoltă o parte de teorie a naționalismului. Manuel Castells este de părere că renașterea naționalismului în timpurile noastre este paradoxală din cel puțin trei motive pentru care naționalismul fusese declarat mort: globalizarea, universalizarea culturii și „demontarea” conceptului în sine de teoriile „anti-naționaliste” care consideră națiunile ca fiind „comunități imaginate” sau chiar „invenții istorice arbitrare” (Gellner). În teoria naționalismului, autorul consideră că elemente ca limba, religia, teritoriul *per se* sunt într-adevăr elemente importante în construirea națiunii și sentimentului naționalist, însă mai importantă este experiența comună, împărtășită a membrilor unei națiuni. De asemenea, este subliniat faptul că nu există o relație univocă între națiune

și stat: există fenomenul „națiuni contra statului” (situația Uniunii Sovietice după disoluție) și „națiuni fără stat” (situația Catalaniei).

În accepțiunea lui Manuel Castells, națiunile sunt „comunități culturale construite în mințile oamenilor și în memoria colectivă prin împărtășirea istoriei și a proiectelor politice”. Prin urmare acesta adoptă punctul de vedere al teoriilor comunităților imaginate, construite, punând însă accent pe construcția culturală a acestora, mai ales în condițiile actuale ale globalizării. Națiunile își dezvoltă o structură specială în era globalizării și a informației. Un exemplu al acestei structuri speciale este relația națiune-stat de care am vorbit anterior. La sfârșitul mileniului se întâlnesc națiuni fără state (Catalania, Țara Bascilor, Scoția, Quebec), state fără națiuni (Singapore, Taiwan, Africa de Sud), state plurinaționale (fosta Uniune Sovietică, Belgia, Spania, Marea Britanie), state uni-naționale (Japonia), state care împărtășesc o națiune (*shared-nation states*), (Coreea de Sud și Coreea de Nord), națiuni care împărtășesc state (*nations sharing states*), (suedezii din Suedia și Finlanda, irlandezii din Irlanda și Regatul Unit). Urmarea existenței acestor tipuri de relații stat – națiune este despărțirea cetățeniei de naționalitate – „cetățenia nu înseamnă naționalitate”. O altă urmare este renunțarea la principiul teritorialității ca factor generator al naționalității și adoptarea unor elemente culturale, ca de exemplu limba, în această poziție. Castells lansează ipoteza următoare: „limba (complet dezvoltată) este un atribut fundamental al auto-(re)cunoașterii și al stabilirii unei granițe naționale invizibile, mai puțin arbitrară decât teritorialitatea și mai puțin exclusivă decât etnicitatea”.

În condițiile contemporane ale globalizării și în cele ale unei lumi forțată spre omogenizare culturală provocată de modernitate, naționalismul este mai mult ca oricând o reacție la amenințarea unei identități autonome, iar ultima rezistență culturală opusă este limba. Manuel Castells își rezumă concepția asupra naționalismului prin următoarele cuvinte: „Prin urmare, națiunile nu par a fi comunități imaginate construite în serviciul aparatelor de putere, ci mai degrabă ele sunt produse prin munca istoriei împărtășite și

apoi povestite în imaginile limbilor comunitare, ale căror prim cuvânt este „noi”, al doilea „nouă” și, din nefericire, al treilea „ei”.

Paula Tufiș

AMANDO DE MIGUEL.

Manual del perfecto sociólogo. Madrid: Espasa Calpe S.A., 1997, 195 p.

Profesorul Amando de Miguel declară dintru început: „Ce trebuie să facem este foarte simplu: să ne punem pe citit și pe scris”. Această frază concentrează mesajul întregii lucrări pe care îl transmite autorul cititorilor. „Această lucrare se alătură manualelor de profesie, clasice. Putem aduce aminte, de exemplu, de *Manualul apicultorului perfect*. Ironia comparației ne permite să ne îndepărtăm de cele mai *inteligente* cărțuții de metodologie. Se numește în continuare *manual* pentru că s-a construit ca un ajutor pentru lucrările de analiză a informațiilor despre societatea spaniolă, sub auspiciile Universității din Alcalá de Henares. Apoi s-a observat că poate fi de ajutor cititorilor și, mai mult, studenților și studioșilor de sociologie.” (p. 1)

Amando de Miguel este membru al Catedrei de Sociologie al Universității din Alcalá de Henares (Universitatea Complutense din Madrid). A fost profesor în mai multe universități din Spania și profesor oaspete la Universitatea Yale și Florida, precum și la Colegiul din Mexic. Este colaborator permanent al ziarului ABC și al programului COPE. Îndrumă lucrarea *Societatea spaniolă*, serie anuală, care își propune să realizeze un studiu sociologic în Spania și este autorul a mai mult de 60 de cărți printre care amintim: *Spania ascunsă* (premiul Espasa de Ensayo, 1988), *Limba pervers* și *Spania bunicilor noștri*.

Lucrarea pe care o prezentăm are trei părți: partea de introducere cu nota autorului, decalogul sociologilor și un glosar de termeni tehnici; o parte de metodologie, și anume cum se alcătuiește un sondaj, cum se „citește” un tabel, cum se interpretează un grafic, cum se construiesc și se interpretează tablele de variabile și, ultima parte a lucrării, partea de redactare, care uneori conține extravagante ale limbajului politic și sociologic, erori și